

Svartbenta strandpiparen *Charadrius alexandrinus* i Skåne 1989 - en projektrapport

The Kentish Plover Charadrius alexandrinus in Skåne, South Sweden, 1989 - a report from a conservation project

Paul Eric Jönsson

Meddelande nr 131 från Falsterbo fågelstation

”Projekt Svartbent strandpipare” genomförde 1989 sitt åttonde verksamhetsår i syfte att studera och skydda den kvarvarande svenska populationen av svartbent strandpipare i sydvästra Skåne. Denna rapport är den sjätte i ordningen. Tidigare rapporter har varit publicerade i Anser och Vår Fågelvärld (Jönsson 1983, 1986, 1987, 1989 samt Andell & Jönsson 1986).

Arbetsinsats

Under tiden 15 mars - 1 augusti gjordes regelbundna kontroller av de kända häcklokaler för svartbent strandpipare på Falsterbohalvön och i Foteviksområdet. Övriga potentiella häckplatser inventerades också vid flera tillfällen under säsongen. Mest tid ägnades som vanligt åt huvudlokalen Ängsnäset, vid Skanörs ljung. Fältarbetet omfattade främst registrering av färgringmärkta individer (93% av fåglarna var märkta 1989), fastställande av parkonstellationer samt kontroll av häckningsutfall för påträffade bon. Alla kläckta ungar infångades och märktes, medan fångsten av gamla fåglar inskränkte sig till ett par fåglar med slitna eller förlorade ringar.

Liksom 1988 inhägnades större delen av häckningsområdet vid Ängsnäset med ett el-stängsel som skydd mot rävpredation. I april och maj gjordes dessutom försök med kråkfångst i anslutning till Ängsnäset för att på så sätt minska predationstrycket från kråkor (se Jönsson 1989). I samråd med Länsstyrelsen, Skogsvårdsstyrelsen och djurhållaren på Ljungen, reglerades också betesgången på Ängsnäset så att minsta möjliga störning för de häckande fåglarna åstadkoms. Kring Ängsnäset uppsattes, liksom förra året, särskilda informationsskyltar med upplysningar om ”Projekt Svartbent strandpipare”. Bevakning och tillsyn av häckplatserna på Falsterbohalvön utfördes under tiden 1 april - 15 juli, på uppdrag av Vellinge kommun.

Populationsstorlek

Sammanlagt under säsongen iakttogs i SV Skåne minst 27 olika svartbenta strandpipare, därav 16 hanar och 11 honor. Detta är en minskning med 18% sedan 1988, då det fanns minst 21 hanar och 12 honor i populationen. Som synes är det främst hanarna som minskat i antal och därmed något återställt den tidigare mycket sneda könsfördelningen (se Jönsson 1986, 1989). Vinteröverlevnaden, uttryckt som andelen återvändande gamla fåglar vilka var i livet 1988, var 68,8%, dvs. den lägsta som noterats

sedan studien startade (se Tab. 1 i Jönsson 1989). För hanar var siffran så låg som 65%, vilket kan jämföras med medeltalet för åren 1982-1988 som var 88,4%. Återkomstfrekvensen för honorna, 75%, ligger däremot närmare genomsnittsvärdet för tidigare år (80,1%).

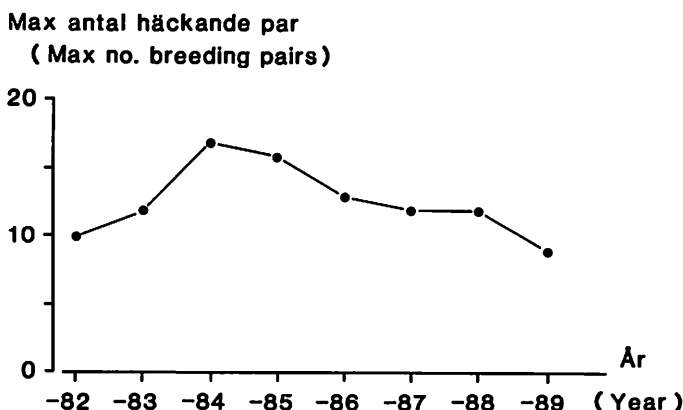
Den rekordlåga återkomstfrekvensen bland de gamla fåglarna beror antingen på en faktiskt ökad vinterdödlighet eller en ökad spridning till andra områden. Att det troligen är fråga om det senare, antyds av det faktum att fem av de sju hanar som försvunnit sedan 1988, inte genomfört någon lyckad häckning de senaste två åren. Fyra av de fem har dessutom varit operade både 1987 och 1988. Det är välkänt bland många fåglar att ortstroheten är högre för individer, som genomfört en lyckad häckning, än för sådana som misslyckats (se t.ex. Oring m.fl. 1983).

Glädjande nog återkom dock tre av förra årets åtta flygga ungar, härav två honor och en hane. Dessutom sågs tillfälligt en omärkt ettårig hane på Ängsnäset, en fågel som alltså rimligen kommit från utlandet. Ingen av dessa nykomlingar häckade emellertid.

På Ängsnäset fanns även två äldre omärkta hanar. Båda dessa har dock sannolikt funnits i området sedan minst två år tillbaka. Den ene av dem känns lätt igen på att den haltar svårt och den andre genom sin ovanligt vackra och distinkt tecknade fjäderdräkt.

Häckningen 1989

Efter en andra mycket mild vinter återkom de svartbenta strandpiparna till häckplatserna rekordtidigt. Redan den 20.3 sågs den förste hanen på Ängsnäset, vilket är den tidigaste kända observationen i Sverige (Jönsson 1983, 1989). Den 10.4 fanns minst åtta hanar i området, men bara en hona. En så uttalad könsskillnad i ankomsttid har inte noterats tidigare år. Trots den tidiga ankomsten blev emellertid äggläggningsstarten senare än normalt. Mediandatum för påbörjade, säkra förstakullar var den 5.5 (n=5), att jämföra med mediandatum för alla säkra förstakullar 1981-1988, som var den 2.5 (n=54).

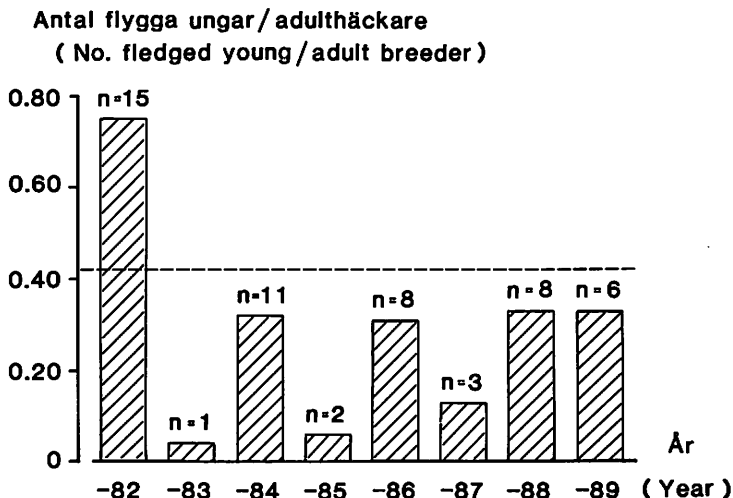

Figur 1. Beståndsutveckling för svartbent strandpipare i Skåne, 1982-1989.

Development of the numbers of breeding Kentish Plovers in Skåne, 1982-1989.

Säkerställd häckning konstaterades för åtta par, men minst ytterligare ett par gjorde sannolikt ett misslyckat häckningsförsök. Totalt alltså endast 8-9 par, vilket är den lägsta siffran sedan studien startade 1982 (Fig. 1). Paret fördelade sig på tre häckningslokaler: Ängsnäset 6-7 par, Foteviken 2 par och Flommen 1 par. Det ena av paren i Foteviken gjorde även ett misslyckat häckningsförsök på Ängsnäset, vilket f.ö. även paret på Flommen kan ha gjort, innan de försökte på nytt på denna udda lokal, där det i sen tid endst är känt ett häckningsförsök 1987 (Jönsson 1987).

Av totalt 12 kontrollerade äggkullar kläckte 4, eller 33%, därav tre på Ängsnäset och en i Foteviken. Dessa fyra kullar resulterade i 9 kläckta ungar, varav 6 (67%) med stor sannolikhet blev flygga. Ungöverlevnaden var därmed i paritet med genomsnittet för åren 1982-1988, dvs. ca 70% (se Jönsson 1989). Ungproduktionen, ca 0,35 ungar per vuxen, häckande fågel, är därmed jämförbar med fjolårets och något under den nivå som teoretiskt krävs för att populationen skall vara självbärande (Fig. 2, se även Jönsson 1989).

Figur 2. Årlig ungproduktion i den svenska populationen av svartbent strandpipare, 1982-1989. Den streckade linjen markerar den beräknade genomsnittliga minimiproduktion som behövs för att populationen inte skall minska i storlek (se Jönsson 1989).

Yearly production of young in the Swedish population of Kentish Plovers, 1982-1989. The broken line represents the calculated average minimum production needed to maintain the size of the breeding population (see Jönsson 1989).

Boförluster och störningar

Trots stora ansträngningar att på olika sätt minska predationsrisken för strandpipar-bona på Ängsnäset, försvann flertalet av de påträffade äggkullarna. Från två av de tre kläckta kullarna försvann dessutom ägg eller ungar i samband med kläckningen. En viktig orsak till årets omfattande förluster, som f.ö. även gällde andra arter i området, var av allt att döma rävpredation! Efter tre säsonger med el-stängsel som effektivt skyddat Ängsnäset från påhålsning av rävar, kunde det i år konstateras att rä-

varna lärt sig hur man opåverkad tar sig in i hägnet! Genom bevakning av området i skymningen kunde vi vid flera tillfällen se hur rävarna helt enkelt **sprang** rakt mellan de strömförande trådarna, till synes utan att få någon stöt! Troligen kan räven undvika den pulserande strömmen genom att mycket snabbt glida igenom de tätt sittande trådarna, särskilt vid torr väderlek, då rävens päls kan förmodas fungera som en god isolering. De olikstora spårstämplar som kunde ses på stranden, antydde att minst två olika rävar lärt sig tekniken att forcera el-stängslet. Denna utveckling är mycket oväntad och förvånande, särskilt som erfarenheterna från de föregående åren visat att rävarna på Ljungen uppträtt mycket försiktigt och respektfullt i närheten av el-stängslet.

Att rävarna verkligen ansvarade för många av boförlusterna på Ängsnäset, kunde fastställas genom många fynd av äggskal med typiska tandmärken från räva. Sannolikt förekom även en del predation från kråkor, men överraskande nog sågs betydligt färre kråkor i området 1989 än under de närmast föregående åren. Kråkfångsten, som planerats genom utsättning av en s.k. "norsk kråkfälla" i utkanten av området, misslyckades helt då inte en enda kråka kunde infångas. Detta berodde sannolikt på att fällan, av hänsyn till den mänskliga aktiviteten i området, placerats alltför instängt i ett närbeläget skogsparti.

Rävarna orsakade stora boförluster på Ängsnäset.

Foto: Jan Elmelid/N

De två förlorade kullarna i Foteviken, respektive på Flommen togs sannolikt båda av kråkor. I bägge fallen oturligt nog endast ett par dygn innan beräknad kläckning!

Direkta störningar från människor är numera lyckligtvis ovanliga. Beträdnadsförbud under häckningstid (1.4 - 15.7) råder sedan flera år på bl.a. Ängsnäset och Skånörs revlar. Efterlevnaden av dessa bestämmelser har också förbättrats successivt, särskilt sedan den av kommunen initierade och finansierade bevakningen av fågel-skyddsområdena i området kom igång 1988. En bestående störningsfaktor vid Ängsnäset är emellertid de militära skjutövningarna, som äger rum omedelbart väster om reservatet. Våren 1989 var luftvärnsskjutningarna ovanligt intensiva och omfattande, vilket med stor sannolikhet påverkade etableringen av t.ex. skärfläckor och tärnor i området. De direkta effekterna av skjutövningarna på svartbenta strandpiparens

häckning är svåra att bedöma, men panikartade uppflog i samband med målflygplannets upprepade överflygningar torde kunna leda till en ökad risk för boplundring från t.ex. kråkor.

Den ökande ridningen på Vellinge ängar kan ha negativ inverkan på vadarhäckningarna på lokalen.
Foto: Jan Elmelid/N

Om de senaste årens häckningsförsök på stranden vid Flommen får en fortsättning, måste tanken på införande av beträdnadsförbud även här noga övervägas. Strandområdet mellan Skanörs hamn och Falsterbo fyr är idag mycket flitigt utnyttjat som promenadstråk (ofta med lösspringande hundar!), varför strandpipare och andra markhäckande fåglar torde ha mycket svårt att etablera sig i området.

Vellinge ängar vid Foteviken är fortfarande den häcklokal som är mest ostörd, trots avsaknad av beträdnadsförbud under häckningstid. En viss tendens till ökad ridning har dock noterats under senare år.

Observationer utanför häcklokalerna

Normalt ses mycket få svartbenta strandpipare på andra lokaler i Skåne än de egentliga häckplatserna (se Jönsson 1983, 1989). Hittills i år har bara rapporterats en observation av en hona vid Farhult i Skälderviken den 4.5 (KOF 1989).

I Halland har däremot minst fyra observationer gjorts under våren och sommaren (Gustafsson & Öhman 1989a,b,c). Vid Getterön sågs en fågel (kön ej rapporterat!) den 15-16.4 och en den 11.5. Vid Morups Tänge också en fågel (kön?) den 5-14.5 (samma som vid Getterön?) och slutligen vid Halmstad och Påarp en honfärgad fågel den 27.7. Den senare var färggringmärkt och med all sannolikhet tillhörande den skånska populationen. En viss osäkerhet vid avläsningen av färgringen gör det omöjligt att exakt fastställa dess identitet (A. Wirdheim och M. Vist, muntl.), men mycket tyder på att det var en av de gamla häckande honorna från Ångsnäset. Förflyttningen ca 130 km rakt norrut, efter avslutad häckning, är i så fall anmärkningsvärd!

Till skillnad från tidigare år har det ännu inte rapporterats några fåglar från de regelbundna rastplatserna i Kögebukten på SÖ Sjöland.

Situationen kritisk!

Den svenska populationen av svartbent strandpipare har nu minskat från 40 individer 1985 till 27 1989. Det innebär en reducering med 1/3. Samtidigt hålls ungproduktionen på en låg nivå genom fortsatt hög bopredation. Situationen för arten som svensk häckfågel är därmed mera kritisk nu än den varit tidigare under 1980-talet. Utvecklingen i de sydvästra grannländerna är därtill fortsatt negativ. De populationsuppskattningar som gjordes för de nordvästeuropeiska bestånden för ett år sedan (Jönsson 1989), har i vissa fall visat sig vara alltför optimistiska. Beståndet i Nederländerna beräknas t.ex. numera till endast 500-700 par, efter tillbakagång främst i Waddenzee och IJsselmeer (Meininger, i manuskript) och i Belgien torde populationen idag endast räkna några tiotal par (D. Verbelen, muntl.). Hela det nordvästeuropeiska beståndet skulle därmed kunna vara nere på en nivå kring maximalt 1700-1800 par!

En påspädning söderifrån till den svenska populationen ter sig därför som allt mer osannolik och en ökad egenproduktion som den enda möjligheten att undgå ett utdöende. Den nuvarande ungproduktionen, på i genomsnitt 0,30 ungar/vuxen och år, är som redan nämnts otillräcklig för att balansera den årliga förlusten av gamla fåglar (Jönsson 1989). Teoretiskt sett skulle det räcka med en ökning av ungproduktionen till ca 0.42 ungar/vuxen och år för att jämvikt skulle uppnås. Emellertid kan det i den nu så lilla populationen uppträda slumpfaktorer som kullkastar detta resonemang. En tillfälligt förskjuten könsfördelning bland ungarna skulle t.ex. kunna få drastiska följder. Risken för inavel ökar också med minskad populationsstorlek. Sannolikt krävs det alltså en betydligt höjd produktion under en följd av år för att rädda situationen. Förutsatt att inga andra faktorer förändras radikalt, skulle en sådan produktion kunna uppnås om bara boförlusterna kunde minskas från nuvarande ca 75% till omkring 40-50%.

Den fortsatta målsättningen för "Projekt Svartbent strandpipare" måste därför i första hand vara att med alla tillgängliga medel begränsa boförlusterna för de återstående paren.

Större strandpipare visar hotbeteende och försöker driva bort de svartbenta.

Foto: Jan Elmelid/N

Tack!

Nils Kjellén utförde en stor del av årets fältarbete, och kompletterande observationer från häcklokalerna har även lämnats av Per Andell, Bengt Modéer och Ola Svensson. Ett särskilt tack till Er! Tack också till Kenneth Pettersson, Walter Persson, Pauli Kananen och ungdomarna i FNUF, som hjälpt till med bevakningen av häcklokalerna, samt till Bertil Kjellman för tillhandahållande av kråkfålla. Länsstyrelsen i Malmö (Lars Knutsson), Skogsvårdsstyrelsen (Hans Ohlsson och arbetslaget på Näset), LV 4 (Lt. Törnqvist), Vellinge kommun (Tore Uddberg och Hans-Erik Johansson) tackas samtliga för gott och obyråkratiskt samarbete!

Projektet har finansierats av Världsnaturfonden WWF och administrerats av Skånes Ornitologiska Förening (Leif Hansson).

Litteratur

- Andell, P. & Jönsson, P.E. 1986. Projekt svartbent strandpipare - en presentation samt redovisning av 1985 års arbete. - Vår Fågelvärld 45:85-92.
- Gustafsson, D. & Öhman, E. 1989a. Aktuella observationer 15 mars - 15 april 1989. - Vår Fågelvärld 48:239-240.
- 1989b. Aktuella observationer 15 april - 31 maj 1989. - Vår Fågelvärld 48:301-303.
- 1989c. Aktuella observationer 1 juni - 31 juli 1989. - Vår Fågelvärld 48:367-368.
- Jönsson, P.E. 1983. Svartbenta strandpiparen *Charadrius alexandrinus* i Sverige - historik, nuvarande förekomst och häckningsbiologi. - Anser 22:209-230.
- 1986. Svartbenta strandpiparen *Charadrius alexandrinus* i Skåne 1986 - en projekt-rapport. - Anser 25:237-244.
- 1987. Svartbenta strandpiparen *Charadrius alexandrinus* i Skåne 1987 - en projekt-rapport. - Anser 26:259-264.
- 1989. Svartbenta strandpiparen *Charadrius alexandrinus* i Skåne 1988 - en projekt-rapport. - Anser 28:25-36.
- KOF. 1989. Rapport från Kullabygdens Ornitologiska Förening 20:23.
- Meninger, P. Studies on Kentish Plovers *Charadrius alexandrinus* in the Delta area, SW. Netherlands. (Manuskript.).
- Oring, L.W., Lank, D.B. & Maxson, S.J. 1983. Population studies of the polyandrous Spotted Sandpiper. - The Auk 100:272-385.

Summary

This is the sixth report from the Swedish project on conservation and study of the Kentish Plover, which has a small remnant breeding population in southwesternmost Skåne (Scania). In 1989 a total of 27 birds were present in the breeding area. This is a marked decrease since 1988, when at least 33 birds were counted. Most of the lost birds are males that bred unsuccessfully or remained unmated during the two preceding years. Adult return-rates (68.8%) were lower than previous records since the study started in 1982. However, most of this low figure falls on the males (65%), whereas female return-rate (75%) was closer to the average for earlier years (see Tab. 1 in Jönsson 1989).

Although spring arrival was the earliest ever recorded (first bird appeared 20 March), start of egg-laying was on average three days later than the mean for 1982-1988 (5 May). Breeding was confirmed or suspected for 9 pairs at three localities. Out of 12 egg clutches controlled, 4 hatched a total of 9 chicks, whereof at least 6 (67%) fledged.

Nest-failures were mainly due to predation on eggs by foxes and crows. The enclosing of the main breeding locality at Ångsnäset with an electric fence, which proved effective on foxes in earlier years, failed in 1989, when at least two different foxes learned how to penetrate the fence.

Since 1985 the Kentish Plover-population in SW Skåne has decreased by one third, and since 1982 the reproduction has been below the theoretical threshold-value for maintenance of the population (see Fig. 2). This means that the situation for the species as a Swedish breeding bird is more critical today than perhaps ever before. With decreasing populations also in the rest of NW Europe, there is little hope of any immigration of birds from other areas. Increased production of young is therefore the only possible way to avoid extinction of the Swedish population. Thus the main objective for the Kentish Plover-project in the next few years must be to reduce nest-losses as much as possible.

Paul Eric Jönsson, Ekologihuset, S-223 62 Lund.

